

לא תעמוד על דם רעך

לא תלך רכיל בעמך לא תעמד על דם רעך אני ה': (ויקרא יט, טז)

(סנהדרין עג, א) מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו, תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך, ומק' הגמ', מהכא נפקא מהתם נפקא, אבדת גופו מנין תלמוד לומר והשבתו לו, ומשני, אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קא משמע לן.

וכן נפסק בשו"ע (חו"מ תכו, א) הרואה את חברו טובע בים, או לסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל ולא הציל, או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חבירו והודיעו, או שידע בעובד כוכבים או באנס שהוא בא על חברו, ויכול לפייסו בגלל חבירו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך.

להכניס עצמו לספק סכנה

וכתב הסמ"ע (ס"ק ב) שבהגהות מיימוניות (פ"א מרוצח הט"ו) כתבו דבירושלמי מסיק דצריך אפילו להכניס עצמו בספק סכנה עבור זה, והביאו הב"י וכתב הטעם שהלה ודאי והוא ספק. אבל המחבר השמיטו כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן. ועי' בפתחי תשובה בשם ספר אגודת אזור שהטעם הוא משום דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בהא. ולכאורה הכוונה לסוגיא דבן פטורא ור"ע (ב"מ סב, א), תניא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם, מתים. ואם שותה אחד מהן, מגיע לישוב. דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו, עד שבא ר' עקיבא ולימד וחי אחיך עמך, חייך קודמים לחיי חברך.

ועיין בספר יחוסי תנאים ואמוראים (המיוחס לקדמון ר' יהודה ב"ר קלונימוס שפירא, רבו של הרוקח) דכ' דהגמ' איירי באופן שאם יחלקו את המים ליכא ודאי דימותו שניהם, דיתכן ששניהם יגיעו לישוב ויחיו, ול"ה אלא ספק מיתה, ואילו ישתה אחד אזי ודאי ימות השני. ונמצא דהנדון כאן במכניס עצמו לספק פיקו"נ להצלת חברו מודאי סכנה, דבן פטורא סובר שחייב להכניס עצמו לספק פיקו"נ אף דבזה לא ודאי מציל את חברו וחידושא בתרתי, חדא דמכניס עצמו לספק פיקו"נ, ועוד, דהוא רק לספק הצלה, ור"ע חולק עליו וסובר שחייך קודמין, דהיינו שאינו חייב להכניס עצמו לספק פיקו"נ להצלת חברו.

עוד הביא הפ"ת תשובת הרדב"ז (ח"ג סי' תרכ"ז) שכתב כן בפשיטות דספיקא דידיה עדיף מודאי דחבריה. אבל כתב האגודת אזור והערוה"ש דצריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו (ב"מ לג, א) גבי שלך קודם לכל אדם, שכל המדקדק בעצמו כך סוף בא לידי כך.

ובספר ערוך לנר מוכיח מהגמ' בסנהדרין (הנ"ל) שהבבלי חולק על הירושלמי, דלפי הירושלמי שצריך להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו, א"כ מאי פריך דתיפק"ל משום והשבותו לו, הא ודאי צריך לא תעמוד על דם רעך, דמוהשבותו לו לא הוי ידעינן שחייב להכניס

עצמו לספק סכנה, וכתב שאולי משו"ה השמיטו הפוסקים דין זה שהבבלי חולק על הירושלמי.

המאבד עצמו לדעת

כתב המנחת חינוך (קומץ למנחה מצוה רלז) דאם אחד מאבד עצמו לדעת ויכול אחר להצילו, אפשר דאינו מוזהר על הלאו דלא תעמוד על דם רעך. לא מבעיא דעל העשה דוהשבותו לו דמרבין אבידת גופו, ודאי אינו מצווה, כי העשה דהשבת אבידה אינה נוהגת באבידה מדעת, אלא אף על הלאו הזה אינו מוזהר. והוכיח כן מגמ' סנהדרין (הנ"ל) דילפינן לרואה את חברו טובע בנהר שחייב להצילו מקרא דלא תעמוד על דם רעך, ופרכינן תיפק"ל מ"והשבותו לו", וא"נ דמאבד עצמו לדעת מוזהר על "לא תעמוד על דם רעך", למה לא משני דמשו"ה צריך קרא דלא תעמוד על דם רעך דכולל נמי מאבד עצמו לדעת, דבאבידת גופו אינו נכלל, אלא ע"כ דמיפטר אף מזה.

חילול שבת למאבד עצמו לדעת

והנה מדברי המנחת חינוך אינו מבואר בהדיא שאסור להצילו בשבת, רק שאינו מחוייב להצילו מטעם העשה דוהשבותו לו ומטעם לא תעמוד על דם רעך, אבל אכתי י"ל, דעכ"פ מטעם "וחי בהם" אכתי איכא להיתר דפיקו"נ, ויהא רשאי לחלל את השבת כדי להצילו. מיהו בחכמת שלמה (גליון השו"ע סי' שכט) מבואר באמת שאפילו היתרא ד"וחי בהם" ליתא, דהני תרי מילי אזלו בהדי הדדי.

אכן נראה דיש שחלקו על זה, ונקטו דאף המאבד עצמו לדעת יש בו חיוב הצלה. דיעויין בספר כלי חמדה (פרשת תצא אות ו) שהביא מתשובת מהר"מ מרוטנבורג (סי' לט) במי שהוא בסכנה ואומר "אל תצילוני", שחייבין להצילו. דלכאורה הרי כה"ג לא גרע ממאבד עצמו לדעת וממכניס עצמו לסכנה בפשיעה, שהרי עומד וצועק אל תצילוני, ואפילו הכי חזינן דפסק מהר"מ דחייבין להצילו.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' טו) כתב דיש ללמוד כן מדברי הברכי יוסף (או"ח סי' שא אות ו) שנשאל אודות מעשה באיש אחד שמצא סגולה אחת בספר כת"י מאדם גדול מהראשונים, למי ששתה סם המוות שיכתבו לו קמיעה ותיכף מקיא כל הארס וחוזר לבריאתו, ואירע כמה פעמים שאיזה נער או מר נפש בכעסו שתה סם המוות, ועשה זה האיש הקמיעא הלז והצליח שהקיא אותו והבריאו, ויהי היום ליל שבת קדש ארע שנערה ישראלית שתתה סם המוות, והתחילו לה דבקי מיתה, ובאו אצל האיש הלז בליל שבת וקם וכתב זה הקמיעא לנערה, ותיכף הקיאה ועמדה על בוריה, וביום השבת נודע בעיר כל אשר עשה, ולעזה עליו כל המדינה שחילל שבת בשאט נפש, והוא השיב דפקו"נ דוחה שבת, והיו מגמגמין בדבר, ונשאל על זה החיד"א, ויעו"ש היטב בדברי הברכ"י, שזן רק בקשר אם מותר לחלל שבת בעשיית רפואה סגולית, וגם בזה העלה דאין כאן סרך איסור, ואדרבה איגלאי מילתא למפרע דמצוה גדולה עשה, אבל מצד שהעובדא היתה בנערה שרצתה לאבד עצמה לדעת, ששתתה במזיד סם המוות, לא דן כלל, משמע שמצד זה פשיטא ליה דמחללין, א"כ מבואר דעת הברכ"י דגם במכניס עצמו לסכנה מחללין עליו את השבת להצילו.

ויתכן דלשיטתם לא מבעיא דאיכא ללאו ד"לא תעמוד על דם רעך", אלא אף העשה ד"והשבותו לו", דמרבין מיניה השבת גופו, נמי איכא. ואע"ג דבהשבת ממנו מיפטר באבידה מדעת, מ"מ

באבידת גופו מיחייב. והטעם בזה הוא על פי מה שיבואר לקמן בסמוך שאין אדם בעלים על גופו, א"כ לא שייך אבידה מדעת.

ובזה אידחי לראיית המנח"ח, לפטור מאבד עצמו לדעת מחיוב הצלה מצד "לא תעמוד על דם רעך", מהגמ' בסנהדרין (עג, א), דלהאמור גם מצד העשה ד"והשבותו לו" מיחייב, ולא דמי לאבידת ממנו דמיפטר באבידת מדעת.

האם גוף האדם קנוי לו

וכן העיר בספר חשוקי חמד (סנהדרין עג, א) שכל ראיית המנחת חינוך אינו אלא לשיטתו, שגוף האדם קנוי לו, והוא יכול למחול עליו, ולכן אין חיוב מצד מצות השבת אבידה להצילו, אבל הרבה חולקים על זה, וסוברים שאין גופו של אדם קנוי לו, כמבואר ברדב"ז (פי"ח מהלכות סנהדרין ה"ו) ובשו"ע הגרש"ז (הלכות נזקי הגוף סעיף ד'), שנאמר: הנשמות אני עשיתי. ויעוין בשדי חמד (כרך א' מערכת א' כללים אות מ') שתמה איך מותר להכות לאדם האומר הכני, הרי אין אדם בעלים על גופו, ולא רשאי לחבול בעצמו. ולפי זה אין ראייה מהגמרא בסנהדרין, שהרי גם מצד מצות והשבותו לו, חייב להשיב את גופו אפילו במאבד עצמו לדעת, שכיון שהוא לא בעלים על גופו, הרי זה כמי שאיבד חפץ לאדם אחר שאין זה אבידה מדעת.

לאפרושי מאיסורא

עוד סברא הביא בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סימן עב) שהלא מחויבים להצילו מטעם להפרישו מהאיסור של איבוד עצמו לדעת, וכמבואר בגמרא בשבת (ד, א) הדביק פת בתנור בשבת במזיד התירו לו לרדות הפת בכדי שלא יבא לידי איסור סקילה, ואחרים אינם רשאים לעבור על איסור דרדיית פת שאין אומרים חטא בשביל שיזכה חברך, ואי לאו האיסור דרדיית פת גם אחרים ודאי מחויבים לאפרושיה מאיסור, ואף על גב דהראשון כבר עשה מעשה המלאכה וממילא יגמור, מחויב האחר להצילו ולאפרושיה מאיסורא, אם כן הכא נמי כשעשה עבירה ואיבד עצמו לדעת, אף על גב דממילא היה נגמר העבירה והיה מת, מחויב האחר לאפרושיה מאיסור ולהצילו.

והביא שם עוד שני טעמים מהגרי"ש אלישיב זצ"ל לחלוק על המנח"ח. א) שכתב הטור (חו"מ סימן רסא) שהפטור של מאבד עצמו לדעת במטלטלין הוא משום דהוי הפקר, ואין בידו להפקיר את עצמו, שהרי גופו לא נעשה הפקר, גם אם החליט להתאבד. ב) נאמר במסכת סנהדרין (מח, א) היו אביו ואמו מזרקין בו [במת] כלים, מצוה על האחרים להצילין ולנוטלן מעליו. דאין לך השבה גדולה מזו, וליכא הכא משום אבידה מדעת, דאגב מריריהו קא עבדי, ולא חשיב כמאן דעביד מדעת, ויש בזה השבת אבידה, דודאי יתחרטו אח"כ, והכא נמי בענינו.

פטור דזקן ואינו לפי כבודו באבידת גופו

כעין דברי המנח"ח כתב הגר"ש קלוגר לענין זקן ואינו לפי כבודו. שג"כ התקשה בדברי הגמ' מדוע לא תירצה הגמרא דלהכי בעינן קרא דלא תעמוד על דם רעך, דאי מטעם אבידת גופו, הא איכא פטורא דזקן ואינו לפי כבודו, ואילו מטעם לא תעמוד חייב.

ומכח קושיא זו יצא הגר"ש קלוגר לחדש, דפטורא דזקן ואינו לפי כבודו הוא אף באבידת גופו, היינו ברואה את חברו שהוא טובע בנהר ואינו לפי כבודו להצילו הוא פטור.

כל בשלו היה מחזיר

ונראה דעיקר דבריו תלויין בגדר "כל שבשלו מחזיר בשל חברו נמי מחזיר", דיש להסתפק אי הוי סיבה או סימן, דאי הוי סיבה ר"ל שהטעם שחייב להשיב לחבירו הוא משום שבשלו היה מחזיר, א"כ אין מקום לדבריו, דפשיטא דבאבידת גופו של עצמו, כל אדם היה מציל עצמו ואף את הקרוב לו, ולא היה חושש לשום טורח ובזיון, דכל אשר לאדם יתן בעד נפשו, וא"כ למה יפטר בשל חברו. אך אי הוי רק סימן מה נחשב "זקן ואינו לפי כבודו", אז יש מקום לדבריו, דנהי דבשל עצמו היה מציל, מ"מ סו"ס "לא הוה זה לפי כבודו", וממילא מיפטר בשל חברו.

ומכל מקום עיקר פסיקתו מחודשת ותמוהה מאוד, דהא כתיב "לא תעמוד על דם רעך", ופרש"י לא תעמוד על עצמך משמע, אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך. משמע שחייב לעשות כל מה שיכול. ועוד הרי קיי"ל פיקו"נ דוחה כל התורה כולה חוץ מג' עבירות, והיאך נימא שלא ידחה כבודו.

זהו כבודו

וגם מרן הגריש"א זצ"ל חלק על פסק זה מטעם אחר, דאדרבה אין לך כבוד גדול מזה שהוא מבזה את עצמו למצוה. ואם תקשה על דבריו, דא"כ למה לא נימא כך בהשבת ממונו, ואמאי איכא פטורא בהשבת אבידה דזקן ואינו לפי כבודו. ונראה בזה, דהנה המחבר (או"ח סימן רנ) כתב, ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת, כדי לכבדו. כי הא דרב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ור' יוסף היו מבקעין עצים וכו', ומהם ילמד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת. ובביה"ל כתב, דכוונת המחבר בזה היא ליישב למה שהקשה בשו"ת חוות יאיר, איך הקלו אותם אמוראים בכבודם, הא גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה. לכן קאמר שזהו כבודם, שמה שעוסק בעצמו במצוה וניכר שעושה כן לכבוד השי"ת זה הוא כבודו, וכן הוא אומר בדוד המלך ע"ה "ונקלותי עוד מזאת", משא"כ אם אין ניכר, כמו זקן ואינו לפי כבודו באבדה וכדומה שמתחלל כבוד הת"ח עי"ז, ור"ל שאין הכל יודעין שהוא עוסק במצוה. ולפי דבריו מובנים דברי מרן הגריש"א זצ"ל, דבהצלת חבירו ודאי ניכר הדבר שהוא עוסק במצוה, שרואים שעוסק בהצלת חברו, וא"כ אדרבה זהו כבודו, אך בהשבת ממונו, כיון שאינו ניכר לכל דעוסק הוא במצוה יש לו פטור של זקן ואינו לפי כבודו.

חומש מנכסיו

שמעתי בשם הגריש"א זצ"ל שאינו חייב להוציא יותר מחומש בשביל מצות הצלת נפשות, אע"פ שיש כאן ל"ת וקי"ל שחייב להוציא כל ממונו כדי שלא יעבור על ל"ת.

ל"ת ועשה או קו"ע ושוא"ת

וכידוע דנחלקו הפוסקים האם תלוי בשם עשה ושם ל"ת, או שתלוי האם הוא עובר בשב ואל תעשה או בקום ועשה, ונ"מ בלאו הבא מכלל עשה שדינו "כעשה" אבל עובר בקום ועשה, א"נ בל"ת שעובר בשוא"ת כגון לא תוכל להתעלם או לא תעמוד על דם רעך.

בספר פתחי תשובה (יו"ד סי' קנז ס"ק ד) מביא הפרמ"ג בספרו תיבת גומא (חקירה ד') שכתב דבל"ת שאין בו מעשה כמו להניח חמץ שלא יבער וכדומה י"ל דאין מחויב לבזבז ממונו, וכן כתב בספרו פמ"ג על או"ח (סי' תרנ"ו) וכן כתב בתשובת חות יאיר (סו"ס קל"ט) לענין לאו דלא תלין. ועיין בס' משנת חכמים ריש הלכות יסודי התורה שדעתו ג"כ נוטה לחלק דדוקא בל"ת

שיש בו מעשה, וכתב דה"ה להיפך במ"ע שעובר בקום ועשה כמו כל לאו הבא מכלל עשה מחויב לבזבו כל ממונו. אבל הגרע"א בהגהותיו מביא שבשו"ת הריב"ש (סימן שפ"ז) מבואר דכל שהוא לעבור על לאו אף באין בו מעשה צריך ליתן כל אשר לו ולא יעבור.

אמנם בחידושי הרשב"א (ב"ק ט, ב) מבואר כדברי הפתח"ת, עי"ש שמביא דברי הראב"ד להסביר למה אינו חייב להוציא כל ממונו למצוה, האיך נתנו דמים למצוה עוברת, ות"י הראב"ד כדי שלא יבוא לידי עוני ויפיל עצמו על הציבור, וכמו שאמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, וכן אמרו המבזבז **אל יבזבו יותר מחומש שהעוני כמיתה**. וכתב הרשב"א דלא כמיתה ממש אמר הרב, שלא אמרו אלא **במצות עשה בשב ואל תעשה**, אבל במצות לא תעשה אפילו כל ממונו. הרי לן שהקובע הוא שוא"ת וקו"ע, לא עשה ול"ת.

וכן מבואר בהגהות החתם סופר (או"ח סימן תרנ"ו) וז"ל לפענ"ד לא במצות עשה ול"ת תליא מילתא, אלא או קום ועבור או שב ואל תעשה, אשר ע"כ לאכול פירות שביעית אף על פי שאינו אלא עשה, וכן טעם כעיקר שאינו אלא עשה לחד דעה, מכל מקום יתן כל אשר לו ולא יעבור, וההיפוך, אין צריך להוציא כל ממונו שלא יביאוהו לידי לא תותירו ממנו עד בקר, אף על פי שהוא ל"ת, כיון שאינו בקום ועבור אינו צריך להוציא כל ממונו.

ולפי"ז מצד הדין שחייב להוציא כל ממונו כדי שלא יעבור על ל"ת, לא היה מחויב להוציא כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו דלא תעמוד על דם רעך.].

נחזור לדברי הגריש"א זצ"ל שנקט שמצד הלאו היה חייב להוציא כל ממונו אלא שהוכיח מסוגיא דסנהדרין (הנ"ל) שאינו חייב. דלמה לא משני דאיטצריך לא תעמוד על דם רעך, דאי משום השבת אבידה אינו חייב יותר מחומש, ואילו מצד לא תעמוד חייב להוציא כך ממונו, אלא ע"כ גם מצד לא תעמוד אינו חייב להוציא כל ממונו. אלא דצ"ע למה באמת אינו חייב להוציא כל ממונו, וקשה גם על המנ"ח, אבל על הגרש"ק אינו קשה די"ל שמגלה לנו הגמ' שכל בשלו מחזור וכו' הוי סימן ולא סיבה.

אבל בספר אהבת חסד חולק עליו וכתב להדיא שחייב להוציא כל ממונו, והטעם י"ל דפיקו"נ הרי דוחה כל התורה כולה, א"כ כ"ש שדוחה ממונו. עוד י"ל עפ"י מש"כ רש"י וז"ל לא תעמוד - על עצמך משמע, אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך, דנכלל ב"לחזור על כל הצדדין" שיוציא כל ממונו.

שוב ראיתי שנחלקו בזה הפוסקים, דיעויין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יט סי' א) בשם המרחשת שכתב שחייב להוציא כל ממונו ומסתמך בדבריו על סוגיא דסנהדרין, ומבאר דהא דאמרינן שם "אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל, היינו להוציא ולבזבו כל ממונו, והיינו, משום דהו"א דמצות והשבותו לו הוא דהוי כשאר מצות שאינו מחויב לבזבו כל ממונו, ולזה קמ"ל קרא מלא תעמוד על דם רעך, וכמו שפירש"י לא תעמוד על עצמך ומחויב לעמוד על כל צדדיו כדי שלא יאבד דם רעך ע"ש.

עוד הביא שם שבשו"ת חות יאיר (סימן קס"ה) שמוכיח משם להיפך, והוא עומד על דיקדוק בלשון הגמ', דלמה נקטה לישנא "דמיטרח", דהול"ל בלשון: אבל "אגורי" לא קמ"ל. לכן מבאר החו"י דעיקר הרבותא הוא ה"מיטרח", דמהשבותו לו בלבד הוה אמינא דאפילו מצי לאגורי מממון של חבירו אינו מחויב למיטרח על כך, קמ"ל שכן מחויב. ומוסיף החו"י לבאר, דאף כי

פשוט להפוסקים גבי הצלת נפש שמחויב לאגורי גם בממונו רק שמחויב להחזיר לו, מ"מ בצורך הצלת ממונו של חברו איננו מחויב למיטרה ואגורי כלל אפילו משל חברו.

ובאמת נחלקו בזה הקדמונים שבשו"ת מהר"י ווייל (סימן קנז) דן האם מחויב להפסיד ממון בשביל מצות תוכחה, ומביא ראיה מסוגיין דאמרינן אבל למיטרה ואגורי לא קמ"ל, אלמא אי ליכא קרא יתירא לא הוה אמרינן שמחויב להוציא ממון אפילו להציל נפש חברו, וכ"ש הכא גבי עשה דתוכיח דאין חייב להוציא ממון. אבל מבואר בדבריו שמפרש הגמ' כדברי המרחשת, שעכ"פ להצלת נפשות צריך להוציא ממון.

אבל בספר יד רמ"ה (סנהדרין שם) כתב להדיא כדברי החו"י, עי"ש שמביא כל הסוגיא ומסיק וז"ל ומסתברא לן דהיכא דטרה ואגר אגורי ואצליה שקיל מיניה, דעד כאן לא חייביה רחמנא אלא למטרה בלהדורי בתר אגירי, אבל לאצוליה בממוניה לא, מדאמרינן אי מהתם הני מילי בנפשיה אבל מטרה ומיגר אגירי לא קמ"ל ולא אמרינן אבל בממוניה לא קמ"ל. משמעות דברי היד רמה הוא שאינו חייב להוציא ממון להצלת חברו אפילו היכא שאין להניצל כסף. אבל עי' בפסקי הרא"ש וז"ל הניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא דאין אדם מחויב להציל נפש חברו בממונו היכא דאית ליה ממונא לניצול. ומביא ראיה מהא דאמרינן (שם עד, א) נרדף ששיבר את הכלים של רודף פטור, של כל אדם חייב, ואם היה מחויב להציל את הנרדף בממונו א"כ יפטור משבירת הכלים, שהרי ממון חברו מחויב להציל וברשות שברם כדי להנצל. מבואר שהיכא שאין לו כסף חייב להוציא ממון. וכ"כ המאירי להדי אוז"ל אם אין לו במה לפרוע אין לזה לימנע בכך, שאע"פ שאסור להציל עצמו בממון חברו, דוקא שלא מדעת הבעלים, אבל בעלים עצמן חייבין להציל חבריהם, וכל שלא עשה כן עובר משום לא תעמוד על דם רעך.

האם רופא צריך להתפטר כדי שלא לעבור על לא תעמוד

הציץ אליעזר שם נשאל מרופא יהודי שומר תו"מ הנמצא במקום שהמדיניות של הבית חולים הוא שהרופאים יכולים לקבוע שאינו כדאי להמשיך בטיפול החולה האנושי, וממילא זה גם נגד חוק המדינה להמשיך בטיפול, ולכן רופא המשמש שלא יקשיב להוראות ביה"ח יפטר מתפקידו מיז, האם מותר לו לציית להוראות ביה"ח ועי"ז יעבור על לא תעמוד על דם רעך.

ואחרי שמביא הפוסקים הנ"ל מסיק וז"ל לאור האמור אני מסכם אודות השאלה שנשאלתי להלכה למעשה, ואומר, דמכיון שהרופא עלול לאבד את פרנסתו ורשינונו אם לא יציית לחק המדינה בזה, אם כן מותר לו לעבור על הלאו של לא תעמוד על דם רעך שהוא לאו שאין בו מעשה ולא לבצע פעולת החיאה. אבל נראה שלפי הרא"ש חייב להוציא ממון, אבל אולי הפסד עבודה הוי כמו כל נכסיו.

על מה סומכים שלא נותנים חומש בשביל הצלת החולה

בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן פו) דן בענין החיוב לממן את ההוצאות להצלת חייו של חולה מסוכן, וכתב שמפשות הגמ' (סנהדרין עג, א) רואים דחייב לעשות הכל להצלתו ואם לאו הוא עובר בלאו של ל"ת על דם רעך (לענ"ד פשוט שהחולה עצמו שפיר חייב אח"כ לפרוע לו), ואם נאמר דעל לאו שחיובו מעשה ליכא חיוב לבזבז כל ממונו, מ"מ מעשר או חומש מיהא חייב, ובפרט דמסתבר יותר שלא זו הרבה יותר חמור ושפיר חייב לבזבז כל ממונו. אך לצערנו נתקלים בזה תמיד ולא עושים כך, ושמעתי שהגאון ר' ישראל מסאלאנט זצ"ל הסתפק הרבה

בענין זה. ולמעשה ודאי נראה דבכה"ג שרואה את חברו טובע בנהר ואין מי שיציל אותו שפיר חייב לבזבז כל ממונו, **אולם כשהענין ידוע ומפורסם לרבים סומכים להקל שאינו חייב ליתן יותר מהחלק שמוטל עליו**. ומ"מ אין זה מתקבל על דעתי כי מהיכ"ת יפטור עצמו מלאו חמור זה מפני זה שאחרים לא חוששים ועוברים על זה, והדבר צריך עיון רב.

פריקה וטעינה באדם

בשו"ת הרדב"ז (חלק ב סימן תשכח) נשאלת האם האדם הוא בכלל עשה דטעינה ופריקה. והשיב הרדב"ז שהרשב"א העלה בתשובה שהוא בכלל, ולמד אותה מק"ו דשור וחמור, דאי משום צערא דבעלי חיים כ"ש צערא דישראל גופיה, ואי משום הפסד ממונא מי לא עסקינן דאדהכי והכי בטיל משוקיה. ומביא ראיה מההיא דר' ישמעאל בפרק אלו מציאות דאשכחיה לההוא גברא דהוה דרי פטכא דאופי ואמר ליה דל בהדאי וכו', ולמה לו לר' ישמעאל להטעינו כלל ואפילו אינש דעלמא דלאו זקן וחכם, ומדפריך תלמודא והא זקן ואינה לפי כבודו ולא פריך והלא אין פריקה וטעינה באדם משמע דחמור ואדם שוין בטעינה ופריקה.

אבל כתב הרדב"ז שחולקין עליו וכן הוא דעתו, ומוכיח מהא דאמרינן (סוף פרק שור שנגח את הפרה) להנחה הקשתים ולא לדבר אחר, משמע דבהמה ואדם אינם שוים אלא לענין שבת, אבל לכל שאר הדברים אינם שוים.

ומ"מ כתב הרדב"ז שהוא בכלל גמ"ח ובכלל ואהבת לרעך כמוך, עוד כתב דחייב להציל אותו מרעתו ולהשיב לו אבידת גופו, א"נ משום לא תעמוד על דם רעך, אבל אינו בכלל עשה דטעינה ופריקה. ועון גדול הוא אם הניחו בהול במשאו והלך לו, ושמא יבא לידי מיתה, כי מטעם זה כלל הרמב"ם שתי מצות אלו בכלל הלכות רוצח ושמירת נפש.